

بازار جهانی کالاها

تحولات بازار جهانی شکر

واردات جهانی شکر

واردات جهانی شکر طی سالهای ۱۹۷۹-۸۰ تا ۱۹۸۹-۹۰ سالانه از متوسط رشدی برابر ۱/۶ درصد برخوردار بوده است. طی این مدت واردات جهانی^۱ شکر از ۲۵ میلیون تن به ۲۹/۴ میلیون تن افزایش یافت. ضمن اینکه واردات خالص جهانی از ۲۲/۵ میلیون تن در سال ۱۹۷۹-۸۰ به ۲۲/۶ میلیون تن در سال ۱۹۸۸-۹۰ رسیده که حاکی از رشد بسیار کم و محدود شدن معاملات جهانی شکر در اثر افزایش تولیدات داخلی کشورهای وارد کننده شکر با کاهش مصرف آنها بوده است. طی همین مدت واردات خالص شکر از بازار جهانی -با استثناء نمودن معاملات خاص ترجیحی و دو جانبه- از ۱۷/۷ میلیون تن به ۱۸/۲ میلیون تن رسیده است.

(۱): تفاوت بین رقم صادرات و واردات جهانی مربوط به تأخیرات زمان بین مراحل حمل، ورود و تفاوت گزارشات آماری ارائه شده بین کشورهای صادر کننده و وارد کننده و احتمالاً ضایعات حادث شده می باشد.

وارد کنندگان عمده شکر در بازارهای جهانی به ترتیب عبارتند از: اتحاد جماهیر شوروی، چین، ژاپن، بازار مشترک اروپا، ایالات متحده آمریکا، کره جنوبی، کانادا، مصر، الجزایر، مالزی، عراق، نیجریه، ونزوئلا و ایران.

وارد کنندگان عمده شکر در بازار جهانی به ترتیب عبارتند از: اتحاد جماهیر شوروی، چین، ژاپن، بازار مشترک اروپا، ایالات متحده آمریکا، کره جنوبی، کانادا، مصر، الجزایر، مالزی، عراق، نیجریه، ونزوئلا و ایران.

طی سالهای ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۸ سهم اتحاد جماهیر شوروی از ۱۸/۶ درصد واردات جهانی به ۱۶/۳ درصد، سهم ایالات متحده آمریکا از ۱۴/۲ به ۴/۹ درصد، سهم ژاپن از ۸/۷ به ۷/۲ درصد، سهم عراق از ۲/۷ به ۲/۴ درصد، سهم ایران از ۲/۲ به ۱ درصد، سهم نیجریه از ۲/۶ به ۱/۳ درصد و سهم ونزوئلا از ۱/۲ به ۱/۱ درصد کاهش پیدا کرده است. در حالیکه طی همین مدت سهم چین در واردات جهانی از ۳/۵ به ۱۴/۷ درصد و سهم کانادا از ۳/۴ به ۳/۶ درصد، سهم کره جنوبی از ۳ به ۴ درصد، سهم الجزایر از ۲/۲ به ۲/۸ درصد، سهم مصر از ۱/۷ به ۳/۲ درصد و سهم مالزی از ۱/۹ به ۲/۸ درصد افزایش پیدا کرده است، در حالیکه کشورهای نظیر: مکزیک، هندوستان و پاکستان - که گهگاه بعنوان صادرکننده بالقوه شکر در بازار جهانی مطرح بوده اند - طی این سالها وارد کننده اتفاقی شکر نیز

بوده اند و با ورود خود به جرگه خریداران شکر بعضاً باعث افزایش تقاضا و قیمتهای جهانی شکر شده اند.

علاوه بر کشورهای فوق اتحاد جماهیر شوروی، بازار مشترک اروپا و ایالات متحده آمریکا نیز جزء وارد کنندگانی میباشند که از راه صدور مجدد شکر وارداتی، منافع سیاسی و اقتصادی خود را دنبال می نمایند. مالزی نیز جزء کشورهای است که از طریق صدور مجدد شکر به کشورهای همسایه و مجاور خود (علی الخصوص سنگاپور، اندونزی، سریلانکا و بنگلادش) همه ساله سود سرشاری تحصیل می نماید. کشور چین نیز همه ساله مقداری شکر به کشورهای سنگاپور، هنگ کنگ و کانادا صادر می نماید. بطور کلی شکر مورد نیاز اتحاد جماهیر شوروی به ترتیب از کشورهای کوبا، بازار مشترک اروپا، برزیل، استرالیا، تایلند، آرژانتین، جمهوری دومینیکن، گواتمالا، مجارستان، فیلیپین، رومانی و موریس تأمین می شود. در حالیکه شکر مورد نیاز چین بیشتر از کشورهای تایلند، کوبا، استرالیا، فیلیپین و بازار مشترک اروپا تأمین می گردد. صادر کنندگان عمده

جدول (۶): وارد کنندگان عمده شکر در جهان طی سالهای ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۸

واحد: هزار تن

کشور	سال	۱۹۸۰	۱۹۸۱	۱۹۸۲	۱۹۸۳	۱۹۸۴	۱۹۸۵	۱۹۸۶	۱۹۸۷	۱۹۸۸
اتحاد جماهیر شوروی *	۴۹۸۱	۵۲۰۳	۷۳۶۳	۵۹۹۸	۵۷۰۴	۴۴۷۷	۵۱۷۱	۵۰۵۶	۴۳۶۵	
ایالات متحده آمریکا *	۳۸۰۱	۴۶۴۵	۲۳۹۳	۲۶۶۷	۳۰۲۱	۲۲۷۴	۱۷۹۶	۱۲۲۱	۱۳۱۰	
ژاپن *	۲۳۳۳	۱۶۳۵	۲۲۳۹	۱۸۶۷	۱۹۰۲	۱۹۸۶	۱۸۲۳	۱۷۷۷	۱۹۲۰	
بازار مشترک اروپا *	۱۴۳۰	۱۳۶۴	۱۴۷۰	۱۵۱۶	۱۵۷۲	۱۲۹۵	۱۸۲۸	۱۷۴۳	۱۶۷۷	
چین *	۹۴۶	۱۱۸۵	۲۵۶۳	۱۷۷۷	۱۳۴۸	۲۲۱۴	۱۰۹۸	۲۲۰۰	۳۹۴۵	
کانادا	۹۰۷	۹۰۶	۹۱۲	۱۰۰۰	۱۰۵۴	۱۱۵۷	۱۲۷۸	۹۲۱	۹۵۷	
کره جنوبی *	۷۹۹	۷۵۹	۷۰۹	۷۷۵	۸۳۸	۹۰۳	۹۶۸	۱۰۲۷	۱۰۹۳	
ایران	۵۸۴	۶۶۸	۴۷۲	۶۲۳	۶۰۷	۶۲۵	۶۵۲	۵۸۲	۲۸۰	
عراق	۷۳۷	۴۷۷	۵۴۳	۴۹۶	۵۶۹	۵۸۳	۵۵۲	۶۶۷	۶۴۲	
مکزیک *	۷۶۰	۶۷۳	۵۳۸	۸۳۳	۲۷۳	-	-	-	-	
الجزایر	۵۸۱	۶۰۰	۶۳۶	۵۵۰	۵۹۴	۵۳۲	۴۸۷	۶۵۳	۷۵۱	
مصر	۴۶۸	۶۹۰	۷۷۵	۹۱۲	۹۰۱	۷۱۱	۷۴۴	۶۶۹	۸۵۱	
نیجریه	۷۰۶	۹۷۱	۹۴۱	۸۶۳	۴۳۹	۵۱۸	۵۷۸	۶۲۵	۳۵۸	
هندوستان **	۱۹۵	۲۳۱	-	-	۳۹۴	۱۷۸۱	۱۰۴۶	۹۴۳	۴۶	
پاکستان **	۱۶۴	-	-	۲	۱۶	۳۹	۷۵۲	۴۱۸	۹۵	
ونزوئلا	۳۳۲	۵۴۴	۵۲۳	۲۵۱	۲۳۴	۲۳۸	-	۱۱۸	۳۰۸	
مالزی *	۵۰۹	۴۶۳	۴۶۴	۵۶۰	۵۸۰	۶۱۹	۶۶۴	۶۶۵	۷۴۶	

مأخذ:

International Sugar Organization, *Sugar Yearbook 1988* (London: ISO Pub., July 1989).

• این کشورها جزء کشورهای می باشند که اقدام به پردازش و صدور مجدد شکر وارداتی نیز می نمایند

•• این کشورها جزء صادر کنندگان اتفاقی شکر می باشند

واردات جهانی شکر طی سالهای ۱۹۷۹-۸۰ تا
 ۱۹۸۹-۹۰ سالانه با رشد متوسط ۱/۶ درصد، از ۲۵ میلیون تن به
 ۲۹/۴ میلیون تن رسیده است.

در حالیکه اندونزی شکر مورد نیاز خود را به ترتیب از کشورهای تایلند، فیلیپین، کوبا و برزیل خریداری نموده است. از طرفی کشورهای استرالیا، تایلند، فی جی و برزیل جزء تأمین کنندگان شکر مالزی و کشورهای برزیل، بازار مشترک اروپا، کوبا و لهستان به ترتیب جزء تأمین کنندگان عمده شکر مورد نیاز مصر و الجزایر می باشند. کل ارزش پرداختهای کشورهای جهان بابت واردات شکر در ابتدای دهه ۱۹۸۰ از ۱۲/۹ میلیارد دلار به ۹/۲ میلیارد دلار در سال ۱۹۸۵ و سپس به ۱۱/۲ میلیارد دلار در سال ۱۹۸۸ رسیده است. علت کاهش پرداختها در اواسط دهه ۱۹۸۰ و افزایش آن در ابتدا و انتهای دهه ۱۹۸۰ را می توان به افزایش قیمتها در انتها و ابتدای دوره و کاهش قیمتهای ناشی از فشار عرضه در اواسط دهه ۱۹۸۰ - خصوصاً سال ۱۹۸۵ - دانست. طی سالهای ۱۹۸۵ تا ۱۹۸۸، کل پرداخت کشورهای وارد کننده صنعتی بابت واردات شکر از ۲/۲ میلیارد دلار به ۲/۷ میلیارد دلار و کشورهای در حال توسعه از ۲/۵ به ۳/۷ میلیارد دلار و کشورهای اروپای شرقی و شوروی از ۴/۵

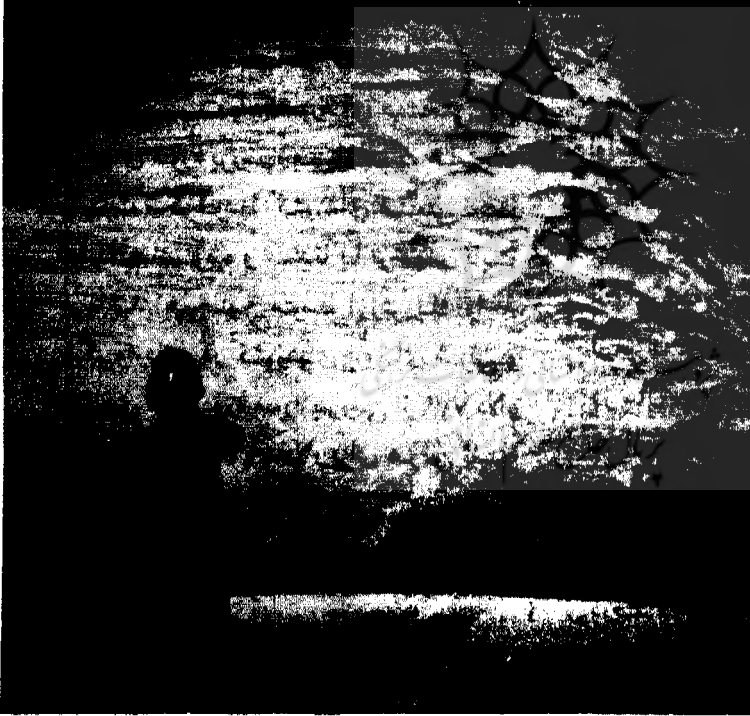
شکر به کانادا نیز کشورهای استرالیا، کوبا، آفریقای جنوبی و آمریکا می باشند، ضمن اینکه شکر مورد نیاز مصر در درجه اول از کشورهای بازار مشترک اروپا و برزیل و در درجه بعد از کوبا، لهستان و بعضاً تایلند تأمین می گردد.

کشور ژاپن و کره شکر مورد نیاز خود را عمدتاً از کشورهای استرالیا، تایلند، آفریقای جنوبی، فیلیپین و بعضاً کوبا خریداری می نمایند؛ در حالیکه کشور آمریکا، شکر مورد نیاز خود را برابر سهمیه های وارداتی که همه ساله تعیین و تصویب می شود از تعداد زیادی از کشورهای واقع در آمریکای لاتین و آسیا (علی الخصوص کشورهای جمهوری دومینیکن، برزیل، کلمبیا، تایلند، آرژانتین، استرالیا، کاستاریکا، السالوادور، گواتمالا، هندوراس، نیکاراگوئه، پاناما، فیلیپین و...) وارد می نماید.

واردات شکر توسط ایران عمدتاً از بازار مشترک اروپا، برزیل، کره جنوبی، دومی، هندوستان، پاکستان، ترکیه و بعضاً تایلند صورت پذیرفته است. تأمین کنندگان شکر عراق به ترتیب کشورهای برزیل، کوبا، بازار مشترک اروپا، آمریکا، ترکیه و سوئد بوده اند؛

IF YOU AGREE THAT
SUGAR IS LIFE
WE ARE DOING A LOT
FOR THOSE WHO WISH TO LIVE

میلیارد دلار به ۴/۸ میلیارد دلار افزایش نشان می‌دهد. همچنین متوسط ارزش یک تن شکر وارداتی از ۳۳۵ دلار در سال ۱۹۸۵ به ۴۰۹ دلار در سال ۱۹۸۸ افزایش یافته که در مقایسه با متوسط ارزش یک تن شکر صادراتی مقدار بیشتری را نشان می‌دهد. متوسط ارزش یک تن شکر و وارداتی در کشورهای صنعتی طی سالهای ۱۹۸۵ تا ۱۹۸۸ از ۲۶۴ دلار به ۳۷۰ دلار در کشورهای در حال توسعه از ۱۹۰ دلار به ۲۶۲ دلار افزایش یافته است. مقایسه رشد ارزش یک واحد شکر وارداتی در کشورهای صنعتی و کشورهای در حال توسعه حاکی از رشد بیشتر پرداختها در کشورهای در حال توسعه نسبت به کشورهای صنعتی طی سالهای مورد بررسی می‌باشد که علت آن واردات شکر توسط کشورهای صنعتی تحت قراردادهای ویژه و عمدتاً با نرخهای ثابت می‌باشد. همچنین متوسط ارزش یک واحد شکر وارداتی در کشورهای اروپای شرقی و شوروی طی دوره مورد بررسی از ۷۷۹ دلار برای هر تن به ۷۹۵ دلار برای هر تن تغییر کرده است. (جدول (۷)

ذخائر جهانی شکر

طی سالهای ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۸ ذخائر جهانی شکر سالانه از نرخ متوسط رشدی برابر ۲/۵ درصد برخوردار بوده بگونه ای که ذخائر جهانی شکر در دو گروه کشورهای صادرکننده و واردکننده از رقم استثنائی و

بسیار پائین ۳۷/۴ میلیون تن در سال ۱۹۸۰ ابتدا به ۵۲ میلیون تن در سال ۱۹۸۴ افزایش و سپس به ۴۵/۹ میلیون تن در سال ۱۹۸۸ کاهش یافته است. بدیهی است کاهش ذخائر جهانی شکر در سال ۱۹۸۰ بدلیل کمبود شدید عرضه و فزونی بی سابقه مصرف جهانی نسبت به تولید جهانی بوده و افزایش آن در اواسط دهه ۱۹۸۰ بدلیل مازاد تولید جهانی و کاهش مجدد آن در سال ۱۹۸۸ بدلیل پیشی گرفتن مجدد مصرف جهانی شکر از تولید جهانی آن پس از سال ۱۹۸۵ صورت گرفته است.

بطور کلی میزان ذخائر جهانی شکر مانند هر کالای دیگری با قیمتهای آن رابطه معکوس خواهد داشت و بهمین دلیل در اواسط دهه ۱۹۸۰ که ذخائر جهانی به حداکثر مورد انتظار رسیده بود قیمتهای جهانی شکر به حداقل خود رسید و در ابتدا و انتهای دهه که قیمتها روندی صعودی داشتند از میزان ذخائر کاسته شد. بازار مشتک اروپا در سال ۱۹۸۸ به تنهایی بیش از ۲۶ درصد از ذخائر جهانی شکر را در اختیار داشته و اتحاد جماهیر شوروی با سهمی برابر ۱۰/۸ درصد

دومین رتبه و برزیل با سهمی برابر ۷/۳ درصد سومین کشور ذخیره دار جهان بوده اند. ایالات متحده آمریکا و هندوستان هر یک با سهمی برابر ۵/۵ درصد از ذخائر جهانی در مرتبه چهارم و چین و استرالیا به ترتیب با سهمی برابر ۴/۲ و ۳/۸ درصد پنجمین و ششمین رتبه را از لحاظ میزان ذخائر شکر

جدول (۷): درآمدهای صادراتی و هزینه‌های واردات شکر طی سالهای ۱۹۸۵ تا ۱۹۸۸

بر حسب SDR				بر حسب دلار آمریکا						
۱۹۸۸	۱۹۸۷	۱۹۸۶	۱۹۸۵	۱۹۸۸	۱۹۸۷	۱۹۸۶	۱۹۸۵			
۷/۹	۷/۸	۸	۸/۸	۱۰/۶	۱۰	۹/۴	۸/۹	جمع درآمد	درآمدهای صادراتی (به میلیون دلار)	صادرات
۱/۹	۱/۸	۱/۷	۱/۷	۲/۵	۲/۳	۲	۱/۷	کشورهای صنعتی		
۵/۸	۵/۸	۶	۶/۹	۷/۸	۷/۵	۷/۱	۷	کشورهای در حال توسعه		
۰/۲	۰/۲	۰/۳	۰/۲	۰/۳	۰/۲	۰/۳	۰/۲	نوروی و اروپای شرقی		
۲۸۴	۲۷۳	۲۸۵	۳۱۰	۳۸۱	۳۵۳	۳۳۵	۳۱۵	کل	ارزش یک واحد صادراتی (به میلیون دلار)	واردات
۲۰۶	۲۰۰	۱۹۸	۲۱۳	۲۷۷	۲۵۸	۲۳۲	۲۱۶	کشورهای صنعتی		
۳۳۳	۳۱۸	۳۳۹	۳۵۹	۴۴۸	۴۱۲	۳۹۷	۳۶۵	کشورهای در حال توسعه بجز کوبا		
۲۰۰	۱۷۹	۱۸۴	۱۸۲	۲۷۰	۲۳۱	۲۱۶	۱۸۵	کوبا		
۱۶۴	۱۷۰	۱۸۸	۱۶۷	۲۲۰	۲۲۰	۲۲۰	۱۷۰	نوروی و اروپای شرقی		
۸/۳	۸/۱	۸/۶	۹/۱	۱۱/۲	۱۰/۵	۱۰/۱	۹/۲	جمع	برداشته شده (به میلیون دلار)	واردات
۲	۱/۸	۲	۲/۲	۲/۷	۲/۳	۲/۴	۲/۲	کشورهای صنعتی		
۲/۷	۲/۴	۲/۳	۲/۵	۳/۷	۳/۲	۲/۷	۲/۵	کشورهای در حال توسعه		
۳/۶	۳/۹	۴/۳	۴/۴	۴/۸	۵	۵	۴/۵	نوروی و اروپای شرقی		
۳۰۴	۲۹۹	۳۲۳	۳۳۰	۴۰۹	۳۸۶	۳۷۸	۳۳۵	کل	ارزش یک واحد وارداتی (به میلیون دلار)	واردات
۲۷۵	۲۵۶	۲۵۱	۲۶۰	۳۷۰	۳۳۱	۲۹۵	۲۶۲	کشورهای صنعتی		
۱۹۵	۱۷۴	۱۸۳	۱۸۷	۲۶۲	۲۲۵	۲۱۵	۱۹۰	کشورهای در حال توسعه		
۵۹۲	۶۱۵	۶۶۵	۷۶۸	۷۹۵	۷۹۵	۷۸۰	۷۷۹	نوروی و اروپای شرقی		
۱۶۷	۱۱۵	۱۱۴	۸۸	۲۳۵	۱۴۹	۱۳۳	۸۹	بازار آزاد (۲)	قیمتهای شکر برای هرتس (۱)	
۳۹۱	۳۶۶	۳۵۰	۳۵۰	۵۲۵	۴۷۳	۴۱۰	۳۵۵	بازار مشترک اروپا (۲)		
۳۶۳	۳۷۲	۳۹۴	۴۲۲	۴۸۱	۴۸۱	۴۶۲	۴۲۹	بازار آمریکا (۲)		

مأخذ:

International Monetary Fund, *Primary Commodities*, (Washington, D.C - IMF. pub.)

(۱) میانگین قیمت‌های شکر در بازار آزاد طی سالهای ۱۹۸۹ و ۱۹۹۰ به ترتیب ۲۸۲ و ۳۳۰ دلار برای هرتس بوده است.

(۲) برای شرح قیمت‌ها به زیرنویسهای جدول (۱۱) رجوع شود.

جدول (۸): میزان ذخائر پایانی دوره شکر در چند کشور منتخب طی سالهای ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۸
واحد: هزار تن

۱۹۸۸	۱۹۸۷	۱۹۸۶	۱۹۸۵	۱۹۸۴	۱۹۸۳	۱۹۸۲	۱۹۸۱	۱۹۸۰	
۱۱۹۹۰	۱۲۰۹۵	۱۳۳۵۲	۱۱۷۲۱	۱۱۵۸۰	۱۱۷۴۰	۱۳۳۱۱	۱۲۵۸۵	۱۱۸۰۷	با زار مشترک اروپا
۴۹۶۶	۵۸۳۱	۵۸۷۹	۵۶۵۷	۵۷۰۴	۴۸۱۷	۳۳۶۱	۳۲۲۰	۴۲۸۶	شوروی
۳۳۶۸	۳۳۴۵	۳۰۷۶	۴۲۲۱	۴۲۵۴	۴۳۳۶	۳۵۹۰	۳۵۳۴	۳۳۴۹	برزیل
۲۵۲۰	۲۵۲۳	۲۶۶۹	۲۶۹۴	۲۶۵۸	۲۳۳۲	۲۷۸۳	۳۱۴۰	۲۷۹۳	ایالات متحده
۲۵۴۷	۲۵۰۳	۲۱۰۱	۲۱۹۸	۲۴۱۶	۳۹۳۴	۳۴۴۷	۱۵۳۲	۱۳۶۰	هندوستان
۱۹۳۱	۱۳۸۱	۱۷۲۱	۱۹۱۳	۱۴۹۹	۱۶۸۱	۱۶۳۴	۵۲۱	۳۳۳	چین
۱۷۶۵	۱۸۳۰	۱۹۶۳	۲۰۵۲	۲۰۳۰	۱۷۴۳	۱۶۷۲	۱۳۰۶	۱۵۷۳	استرالیا
۹۶۰	۱۰۱۹	۱۱۹۹	۹۶۴	۹۷۴	۱۳۵۵	۱۳۱۳	۱۲۰۶	۵۶۳	لهستان
۴۵۴	۶۰۱	۳۲۰	۴۷۵	۶۲۹	۱۰۳۴	۸۶۵	۷۳۷	۵۸۰	ترکیه
۳۳۳	۱۵۰۹	۱۶۲۴	۱۲۲۷	۱۳۴۹	۱۱۰۵	۴۵۱	۵۳۵	۶۵۰	مکزیک
۹۴۹	۷۸۰	۹۱۳	۹۹۵	۹۳۸	۹۲۴	۹۹۶	۷۲۵	۸۳۱	آرژانتین
۷۷۳	۱۰۰۱	۱۰۰۵	۸۹۶	۹۸۳	۹۳۹	۱۱۳۰	۶۱۷	۳۸۳	اندونزی
۸۵۵	۸۲۸	۹۹۰	۸۳۷	۷۴۸	۷۲۶	۷۲۴	۴۱۰	۲۷۴	پاکستان
۷۰۲	۷۴۵	۷۰۴	۶۷۰	۶۵۱	۶۲۲	۶۸۱	۵۴۹	۸۸۷	ژاپن
۷۴۹	۴۳۰	۴۵۳	۴۵۰	۶۵۶	۶۱۷	۶۲۷	۸۸۵	۵۸۲	کوبا
۱۳۴	۳۴۲	۷۶۵	۸۴۰	۹۵۰	۵۴۵	۵۰۳	۱۳۵	۲۲۹	تایلند
۵۶۰	۴۳۳	۶۶۵	۵۶۱	۸۳۰	۴۴۷	۵۴۰	۱۹۷	۲۳۳	فیلیپین
۸۳۳	۶۸۹	۹۹۳	۹۹۹	۸۲۳	۵۶۱	۶۹۳	۵۳۶	۵۶۸	آفریقای جنوبی
۱۳۷	۲۸۲	۴۰۰	۴۴۸	۴۲۳	۴۶۵	۳۴۲	۲۷۰	۴۷۲	ایران

ماخذ:

International Sugar Organization, *Sugar Yearbook 1988* (London: ISOPub., July 1989).

ایران^۱ از دیگر کشورهای قابل ذکر هستند که هر یک سهمی بین ۲ تا ۳/۰ درصد از ذخائر جهانی شکر را در اختیار دارند. جدول (۸)

دارا بوده اند. کشورهای لهستان، آرژانتین، ترکیه، پاکستان، اندونزی، ژاپن، آفریقای جنوبی، کوبا، مکزیک، تایلند، فیلیپین و

علی رغم کاهش تولید و افزایش مصرف قند و شکر در ایران طی سالهای ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۸، واردات این کالا از ۵۸۴ هزار تن به ۴۷۷ هزار تن کاهش یافته که حاصل آن در کاهش شدید مصرف سرانه تجلی یافته است.

گرفت و قیمت‌های جهانی نیز دوره تحرک و صعود خود را آغاز نمودند، بنحوی که در سال ۱۹۸۸ قیمت‌های شکر بطور متوسط به ۱۰/۲ سنت برای هر پوند و در سال ۱۹۸۹ به ۱۲/۷۹ سنت برای هر پوند افزایش یافت. روند افزایشی قیمت‌های شکر در سه ماهه اول سال ۱۹۹۰ نیز ادامه یافت، به نحوی که در مارس همان سال به ۱۵/۳۶ سنت برای هر پوند رسید؛ اما پس از آن بواسطه انتشار گزارشات مبنی بر افزایش تولید و چشم انداز مساعد بودن آب و هوا در کشورهای تولیدکننده عمده و در نتیجه انتظار کاهش شکاف ایجاد شده بین تولید و مصرف جهانی، قیمت‌های شکر شروع به کاهش نمودند، بنحوی که در ماه مه ۱۹۹۰ به ۱۴/۶۳ سنت برای هر پوند و در ماه سپتامبر به حدود ۱۱ و در نوامبر این سال به حدود ۱۰ سنت برای هر پوند تنزل یافت. در سه ماهه اول سال ۱۹۹۱ بدلیل عدم حضور خریداران عمده شکر نظیر: چین و اتحاد جماهیر شوروی و اخبار مربوط به تولید مناسب شکر در هندوستان و احتمال صدور شکر توسط

لازم به ذکر است که طی سال ۱۹۸۸ بازار مشترک اروپا و برزیل بعنوان دو کشور صادرکننده و اتحاد جماهیر شوروی و ایالات متحده آمریکا بعنوان دو کشور وارد کننده، مجموعاً حدود ۵۰ درصد از ذخائر جهانی شکر را در اختیار داشته اند.

قیمت‌های جهانی شکر

طی دهه ۱۹۸۰ بازار جهانی شکر با یک دوره رکود و یک دوره رونق روبرو بوده که به تبع آن قیمت‌های جهانی شکر نیز با دو روند نزولی و صعودی مواجه گردیده اند: دوره اول، از سال ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۵ طول کشید و طی آن قیمت‌های جهانی از نقطه اوج ۲۸/۷ سنت برای هر پوند به نقطه حضيض ۴ سنت برای هر پوند رسید. بدیهی است طی این مدت مازاد عرضه و انبوه ذخائر باعث رکود بازار جهانی و پائین بودن قیمت‌های شکر گردید. اما از سال ۱۹۸۵ به بعد به تدریج تقاضای جهانی شکر بر عرضه آن پیشی

▷ (۱) شرکت سهامی قند و شکر ایران دارای ۷۹ انبار به ظرفیت حدود ۲۸۰ هزار تن می‌باشد که با توجه به مصرف سالانه ۱/۲ میلیون تن قند و شکر، صرفاً کفاف بیش از ۳ ماه مصرف کشور را نمی‌نماید.

اقتصاد جهانی شکر پس از پشت سر گذاشتن يك دورهٔ مازاد تولید و پائین بودن قیمتها در دهه ۱۹۸۰ به سوی يك موازنه حساس و شکننده در دهه ۱۹۹۰ قدم گذاشته است.

منجربه کاهش شدید قیمت شکر طی ماههای اخیر گردیده است. لازم به یادآوری است که پیش بینی می شود ذخائر شکر در کشورهای صادرکننده از ۲۹/۳ میلیون تن در سپتامبر ۱۹۹۰ به حدود ۳۱ میلیون تن در سال ۱۹۹۱ افزایش یابد و تولید جهانی از مصرف جهانی حدود ۴/۵ میلیون تن فزونی گیرد. قیمت های جهانی شکر از اواخر سال ۱۹۸۷ و اوایل سال ۱۹۸۸ شروع به افزایش نمودند بنحوی که میانگین سالیانه قیمت ها از ۶/۷۵ سنت آمریکا برای هر پوند (۱۴۹ دلار برای هر تن) در سال ۱۹۸۷ به ۱۰/۲ سنت برای هر پوند (۲۲۵ دلار برای هر تن) در سال ۱۹۸۸ و ۱۲/۷۹ سنت برای هر پوند (۲۸۲ دلار برای هر تن) در سال ۱۹۸۹ افزایش یافت. همانگونه که ذکر شد ضعف عرضه جهانی شکر و ارتقاء سطح تقاضای آن

این کشور^۱ و چشم انداز تولید محصول خوب و در نتیجه دورنمای پیشی گرفتن تولید از مصرف جهانی^۲ در سال ۱۹۹۱ و کاهش تقاضاهای وارداتی، قیمت های جهانی شکر به حدود ۸/۵ سنت برای هر پوند کاهش یافت. از طرفی تحولات اروپای شرقی و بحران خلیج فارس باعث تشدید کاهش قیمت های شکر در بازارهای جهانی گردید زیرا کاهش مصرف شکر در اروپای شرقی^۱ و کاهش واردات شکر توسط کشورهای حوزه خلیج فارس (بدلیل بحران خلیج فارس) تقاضا برای شکر را بشدت کاهش داد. قابل ذکر است که برخی کارشناسان اقتصادی معتقدند که رکود اقتصادی کشورهای صنعتی و کاهش قدرت خرید کشورهای در حال توسعه، دو دلیل عمدهٔ افزایش حجم ذخائر بازارهای جهانی شکر می باشند که نهایتاً

(۱) تولید شکر در این کشور تا مارس ۱۹۹۱ به ۹/۲ میلیون تن رسید که ۸۰۰ هزار تن از دورهٔ مشابه سال قبل بیشتر است در نتیجه دولت هند سهمیه صادراتی شکر خود برای سال ۱۹۹۰-۹۱ را از ۱۰۰ هزار تن به ۲۵۰ هزار تن افزایش داد

ر. ک: روزنامه دفاتر بازرگانی خارج از کشور، شماره ۷۶۹ مورخ ۷۰/۲/۴

(۲) بر اساس پیش بینی یک مؤسسه تجاری شکر در لندن (Czannikow) مازاد شکر در بازارهای جهانی طی دورهٔ ۱۹۹۰-۹۱ به ۲/۵ میلیون تن می رسد. این رقم توسط سازمان بین المللی شکر حدود ۴/۵ میلیون تن پیش بینی شده است.

ر. ک: روزنامه دفاتر بازرگانی خارج از کشور، شماره ۷۸۶ مورخ ۷۰/۲/۲۹

باعث صعود قیمت‌ها و در صورت ثابت بودن شرایط باعث تداوم آن در سال ۱۹۹۰-۹۱ خواهد بود لذا در این وضعیت قیمت‌ها، با هر حادثه یا گزارشی که ارتباط با نوسانات عرضه یا خریدهای غیرمنتظره داشته باشد حساسیت نشان خواهند داد. به همین دلیل اقتصاد جهانی شکرپس از پشت سر گذاشتن يك دوره مازاد تولید و پائین بودن قیمت‌ها به سوی يك موازنه حساس و شکننده در دهه ۱۹۹۰ قدم گذاشته است. اما آب و هوای یکی از عوامل عمده احتمالی برای تغییر این موازنه می‌باشد کما اینکه علی‌رغم پیش‌بینی‌های اولیه برای تولید و مصرف جهانی در سال ۱۹۹۰-۹۱ بواسطه انتشار برخی گزارشات مربوط به مساعده بودن آب و هوا در برخی از کشورها (نظیر هندوستان، ترکیه، آرژانتین و مکزیک) و در نتیجه احتمال تولید بیشتر شکر در این کشورها، قیمت‌های جهانی که در سه ماهه اول سال ۱۹۹۰ به ۱۴/۸ سنت برای هر پوند (۳۲۶ دلار برای هر تن) رسیده بودند در سه ماهه دوم به ۱۴/۲۸ سنت برای هر پوند (۳۱۴ دلار برای هر تن) کاهش یافتند و در ماه نوامبر این سال قیمت‌ها به ۱۰/۱۲ سنت برای هر پوند (۲۲۲/۶ دلار برای هر تن) تنزل یافتند. بعد از آب و هوا در این مرحله سیاست‌های مربوط به تعدیل تولید توسط کشورهای صادرکننده برای مواجه شدن با وضعیت مطلوب قیمت‌ها بایستی بسیار با اهمیت تلقی شود. البته در سال‌های آینده با افزایش قیمت‌ها که بخشی از

آن ناشی از اتخاذ سیاست‌های تعدیل تولید می‌باشد مازاد تولید، مجدداً ظهور خواهد کرد بطوری که بر اساس تجربیات گذشته می‌توان بر این باور بود که بازار جهانی يك سیکل تواتری رونق و رکود را در میان مدت طی نموده و خواهد نمود. از طرفی کشورهای صادرکننده خصوصاً کشورهایی که صادرات شکر از مهمترین منابع تأمین ارزهای مورد نیاز آنهاست بخوبی واقف به آن مسئله هستند که کوشش‌های آنها برای تأمین عرضه کافی شکر در کوتاه مدت (برای جلوگیری از افزایش شدید قیمت‌ها که سرمایه‌گذاری‌های جدید را به سوی تولید سایر شیرین‌کننده‌های غیرطبیعی سوق خواهد داد) بسیار ضروری خواهد بود؛ زیرا این امر در بلندمدت می‌تواند برای آنها نتایج مصیبت‌باری داشته باشد. لذا در این وضعیت، افزایش سطح زیر کشت، توسط کشورهایی که دارای هزینه تولید پائینی (اما سطح زیر کشت در مقیاس نسبتاً کم) هستند، توجیه‌پذیر خواهد بود اما در غیر این صورت و در صورتی که تمام تولیدکننده‌ها بخواهند با افزایش قیمت‌ها تولید و سطح زیر کشت خود را افزایش دهند، ظهور يك دوره کوتاه افزایش ناگهانی قیمت‌ها، طبیعتاً يك دوره طولانی‌تر پائین بودن قیمت‌ها را بصورت اجتناب‌ناپذیر بلنبال خواهد داشت. اما بطور کلی شواهد موجود مؤید این است که در چند سال آخر دهه هشتاد بازار جهانی شکر بدلائیل زیر از ثبات بیشتری برخوردار بوده است:

قیمتهای جهانی شکر از ۸۹ دلار برای هر تن در سال ۱۹۸۵
به ۲۲۵ دلار در سال ۱۹۸۸، ۲۸۲ دلار در سال ۱۹۸۹ و ۳۳۰ دلار
در سال ۱۹۹۰ افزایش یافته اند.

۱۹۹۰-۹۱ می باشد.
پیش بینی می شود^۱ مصرف جهانی شکر
در سال ۱۹۹۰-۹۱ با آهنگی آهسته افزایش
یابد و به ۱۰۹/۳ میلیون تن برسد که حدود
یک درصد از مصرف سال قبل بیشتر خواهد
بود. همچنین پیش بینی صادرات جهانی
شکر در سال ۱۹۹۰-۹۱ حدود ۲۸/۱
میلیون تن می باشد که کمتر از رقم سال
۱۹۸۹-۹۰ و بیشتر از رقم سال ۱۹۸۸-۸۹
می باشد. بطور کلی پنج صادرکننده عمده
شکر در جهان (کوبا، بازار مشترک اروپا،
برزیل، استرالیا و تایلند) حدود ۷۰ درصد از
صادرات جهانی را در اختیار دارند. صادرات
بازار مشترک اروپا در سال ۱۹۹۰- به حدود
۶/۱ میلیون تن خواهد رسید که تقریباً معادل
رقم ۶/۱۳ میلیون تنی سال قبل می باشد.
صادرات شکر برزیل به ۱/۱ میلیون تن
می رسد که ۰/۳ میلیون تن کمتر از رقم
صادرات سال ۱۹۸۹-۹۰ می باشد. لازم به
ذکر است که سوخت الکلی در برزیل
بصورت همه گیر مورد قبول مردم قرار گرفته
است بصورتی که پس از لحاظ کردن شکر
مورد مصرف مستقیم داخلی ونی شکر

۱- مقبولیت بیشتر شکر در تأمین کالری
و در نتیجه افزایش مصرف آن توسط گروه
کشورهای مختلف
۲- توانائی برزیل در تغییر الگوی عرضه
مازاد شکر خود از مصرف مستقیم به تهیه
اتانول
پیش بینی می شود^۱ از کل تولید جهانی
شکر در سال ۱۹۹۰-۹۱ حدود ۳۸ میلیون
تن شکر از ۸/۵ میلیون هکتار چغندر قند و
معادل ۷۰/۴ میلیون تن آن از ۱۱/۲ میلیون
هکتار نی شکر حاصل شود. در جامعه مشترک
اروپا احتمالاً تولید شکر از چغندر قند به
رکورد ۵/۸ میلیون تن خواهد رسید که بالاتر
از رقم ۱۵/۳ میلیون تنی سال ۱۹۸۹-۹۰
می باشد. در سال ۱۹۹۰-۹۱ تولید شکر
حاصل از چغندر قند ونی شکر در چین به
۵/۸ میلیون تن خواهد رسید که ۱۰۰ هزار تن
بیشتر از رقم سال قبل می باشد در حالیکه
شکر کوبا در سال ۱۹۹۰-۹۱ به حدود
۷/۵ میلیون تن بالغ خواهد شد که
نیم میلیون تن کمتر از تولید سال ۱۹۸۹-۹۰
خواهد بود. فقدان و کمبود لوازم یدکی یکی
از دلایل کاهش تولید شکر کوبا در سال

(1). FAO, *Food Outlook*, (Rome, FAO pub, December 1990) p.26.

(2). Ibid.

مصرف شده برای تهیه سوخت الکلی، میزان شکر قابل صدور مشخص می‌گردد. پیش‌بینی می‌شود صادرات شکر کوبا نیز جمعاً به $6/8$ میلیون تن برسد که کمتر از رقم $7/3$ میلیون تنی سال ماقبل می‌باشد. صادرات استرالیا در سال $1990-91$ نیز به $2/98$ میلیون تن خواهد رسید که اندکی بیشتر از صادرات سال قبل می‌باشد، در حالیکه صادرات تایلند به علت تداوم آب و هوای خشک در سال $1990-91$ معادل سال قبل و حدود $2/8$ میلیون تن خواهد شد.

در بخش واردات نیز پیش‌بینی می‌شود واردات اتحاد جماهیر شوروی در سال $1990-91$ به $5/2$ میلیون تن برسد که $0/2$ میلیون تن کمتر از واردات سال $1989-90$ می‌باشد، ضمن اینکه پیش‌بینی می‌شود واردات ایالات متحده آمریکا در سال $1990-91$ به حد $2/1$ میلیون تن تنزل یابد که 200 هزار تن کمتر از واردات سال $1989-90$ می‌باشد.

مقایسه قیمت‌های عمده و خرده‌فروشی شکر سفید تصفیه شده طی سالهای 1987 و 1988 حاکی از آن است که در میان کشورهای مورد بررسی، کشورهای موریس، فی‌جی، زیمبابوه و قبرس شکر سفید را نسبتاً به قیمت‌های پائینی در بازارهای داخلی عرضه می‌نمایند در حالیکه قیمت‌های عمده و خرده‌فروشی شکر سفید در کشورهایی نظیر: فنلاند، سوئد و ژاپن بسیار بالا می‌باشد، ضمن اینکه قیمت‌های شکر عرضه شده در کشورهایی مانند آمریکا، استرالیا، آرژانتین،

فیلیپین، پاکستان و... در حد نسبتاً متوسطی قرار دارد جدول (۹). لازم به ذکر است که قیمت‌های شکر عرضه شده در بازارهای داخلی ارتباط مستقیمی با قیمت‌های شکر (عرضه شده درویا خریداری شده از) بازارهای جهانی ندارد زیرا همانگونه که قبلاً ذکر شد بسیاری از کشورهای صادرکننده (علی‌الخصوص آمریکا و بازار مشترک اروپا) جهت حمایت از تولیدات داخلی و حفظ موقعیت خود در بازارهای جهانی شکر صادراتی خود را با قیمت‌هایی بشدت سوپرساید شده به بازار عرضه می‌نمایند. بهمین دلیل متوسط قیمت‌های شکر در بازار آزاد بسیار پائین‌تر از قیمت‌های شکر در این گونه کشورهاست جدول (۱۱). از طرفی برخی از کشورهای واردکننده شکر بدلیل سیاست‌های حمایت از مصرف‌کننده و یا تولیدکننده داخلی و در جهت تنظیم و تثبیت قیمت‌ها، شکر وارداتی را با قیمت‌هایی بیشتر یا کمتر از قیمت‌های بازار جهانی عرضه می‌نمایند.

مقایسه بین قیمت‌های شکر خام و شکر سفید طی سالهای 1985 تا 1989 حاکی از آن است که قیمت‌های هرپوند شکر سفید (فوب بنادر اروپا) بطور متوسط حدود 2 سنت از هرپوند شکر خام (فوب بنادر کارائیب) بیشتر است. البته در مواقعی که بواسطه کمبود عرضه شکر خام، قیمت‌های جهانی افزایش شدید دارند، این تفاوت بیشتر و به 5 سنت برای هرپوند نیز می‌رسد جدول (۱۰).

جدول (۹): مقایسه قیمت‌های عمده‌فروشی و خرده‌فروشی شکر سفید تصفیه شده در کشورهای مختلف طی سالهای ۱۹۸۷ و ۱۹۸۸

واحد: سنت آمریکا برای هر پوند

۱۹۸۸		۱۹۸۷		
عمده‌فروشی	خرده‌فروشی	عمده‌فروشی	خرده‌فروشی	
۱۵/۲	۱۹/۱	۱۳	۱۶	قبرس
۶۹	۸۰	۶۶/۹	۷۸/۹	فنلاند
۳۴	۵۴/۹	۳۲/۸	۵۳/۵	سوئد
۲۵/۵	۳۶/۶	-	۳۵/۳	آمریکا
-	-	۱۱	۱۲	مورس
-	-	۱۹/۳	۲۱/۲	آفریقای جنوبی
۱۲/۷	۱۳	۱۴/۵	۱۶	زیمبابوه
۲۷/۳	۲۹/۵	۲۴/۱	۲۶	استرالیا
۱۳/۳	۱۶	۱۱/۷	۱۵/۳	فی‌جی
۱۹/۵	۲۰/۵	۲۱/۵	۱۸	هندوستان (۱)
۶۵/۳	۸۹	۵۷/۸	۸۰/۵	ژاپن
۲۶/۳	۲۸/۳	۲۳	۲۵	فیلیپین
۱۹/۸	۲۱/۶	۱۹/۳	۲۱/۲	تایلند
-	-	۲۳/۶	۲۴/۹	پاکستان
-	-	۱۵/۲	۱۶/۸	مکزیک
۳۲/۸	۳۶/۳	۲۹/۲	۳۲/۴	آرژانتین

مأخذ:

(۱) با توجه به این که حدود ۶۵ درصد شکر از طریق سیستم توزیع عمومی توسط دولت توزیع می‌گردد بعضاً قیمت‌های خرده‌فروشی پائین‌تر است

International Sugar Organization, *Sugar Yearbook 1988* (London: ISOPub., July 1989).

جدول (۱۰): مقایسه بین قیمت‌های شکر خام و شکر تصفیه شده (سفید) طی سالهای ۱۹۸۵ تا ۱۹۹۰

واحد: سنت آمریکا برای هر پوند

سال	شرح	شکر خام (فوب بنادر کارائیب)	شکر تصفیه نشده (فوب بنادر اروپا)	تفاوت
۱۹۸۵		۴/۰۴	۶/۸۰	۲/۷۶
۱۹۸۶		۶/۰۵	۸/۴۷	۲/۴۲
۱۹۸۷		۶/۷۱	۸/۷۵	۲/۰۴
۱۹۸۸		۱۰/۱۷	۱۲/۰۱	۱/۸۴
۱۹۸۹		۱۲/۲۹	۱۷/۱۵	۴/۴۶
۱۹۹۰	سه ماهه اول	۱۰/۵۷	۱۳/۵۲	۲/۹۵
	سه ماهه دوم	۱۲/۲۳	۱۹/۶۶	۵/۳۸
	سه ماهه سوم	۱۴/۰۳	۲۱/۱۴	۷/۱۱
	سه ماهه چهارم	۱۴/۳۲	۱۷/۶۹	۳/۳۷
۱۹۹۰	سه ماهه اول	۱۴/۸۰	۱۹/۵۳	۴/۷۳
	سه ماهه دوم	۱۴/۲۸	۱۹/۶۶	۵/۳۸
	زوشبه	۱۱/۹۲	۱۷/۴۲	۵/۵۰
	اوت	۱۰/۹۲	۱۶/۵۳	۵/۶۱

مأخذ:

World Outlook & Supplier Profiles, December 1990, p. 88.

قیمت‌های هر پوند شکر سفید فوب بنادر اروپا بطور متوسط حدود ۲ سنت از هر پوند شکر خام فوب بنادر کارائیب بالاتر است.

جدول (۱۱): مقایسه سیر قیمتهای شکر در بازارهای مختلف طی دهه ۱۹۸۰

(۱) شاخص قیمتهای شکر	بر حسب یکم SDR برای هر پوند			(۱) شاخص قیمتهای شکر	بر حسب سنت آمریکا برای هر پوند			سال
	آمریکا (۴)	جامعه مشتترک اروپا (۳)	آزاد (۲)		آمریکا (۴)	جامعه مشتترک اروپا (۳)	آزاد (۲)	
۴۸/۶	۱۴/۹	۷/۵	۱۲	۴۸/۳	۱۹/۳	۹/۷	۱۵/۵	۱۹۷۹
۱۰۰	۱۷	۲۲	۲۳/۱	۱۰۰	۲۲/۱	۲۸/۷	۳۰	۱۹۸۰
۷۱/۸	۱۶/۱	۱۴/۳	۱۶/۷	۶۵/۴	۱۸/۹	۱۶/۹	۱۹/۷	۱۹۸۱
۵۹/۲	۱۶/۴	۷/۶	۱۸	۵۰/۳	۱۸/۱	۸/۴	۱۹/۹	۱۹۸۲
۶۳/۹	۱۶/۴	۷/۹	۲۰/۶	۵۲/۴	۱۷/۶	۸/۵	۲۲	۱۹۸۳
۵۷/۵	۱۵/۶	۵/۱	۲۱/۲	۳۵/۳	۱۶	۵/۲	۲۱/۷	۱۹۸۴
۵۳/۵	۱۵/۹	۴	۲۰	۴۱/۸	۱۶/۱	۴/۱	۲۰/۴	۱۹۸۵
۵۲/۹	۱۷/۹	۵/۲	۱۷/۹	۴۷/۷	۱۸/۶	۶/۱	۲۱	۱۹۸۶
۵۲/۲	۱۶/۶	۵/۱	۱۶/۹	۵۱/۹	۲۱/۴	۶/۸	۲۱/۸	۱۹۸۷
۵۸/۱	۱۶/۵	۷/۶	۱۶/۵	۵۹/۹	۲۳/۸	۱۰/۲	۲۲/۱	۱۹۸۸
۵۹/۶	۱۶/۷	۸/۱	۱۷/۷	۶۰/۱	۲۳/۳	۱۰/۶	۲۲	(۵) ۱۹۸۹

(۱) شاخص قیمتهای شکر بر اساس میانگین وزنی قیمتهای زیر محاسبه شده است بازار آزاد ۵۰ درصد، جامعه مشترک اروپا ۱۶ درصد و ایالات متحده آمریکا ۳۴ درصد.

(۲) قیمتهای قرارداد بین المللی شکر که میانگین قیمتهای نقدی بورس نیویورک و قیمتهای روزانه بورس شکر لندن (فوب بنادر کارائیب) می باشد

(۳) قیمتهای شکر فله بسته بندی نشده سیف (CIF) بنادر اروپا

(۴) قبل از سال ۱۹۸۵ بر اساس قیمتهای وارداتی (سلف) قرارداد شماره ۱۴ و پس از آن بر اساس قیمتهای نقدی نیویورک سیف بنادر اقیانوس اطلس و خلیج مکزیک

(۵) سه ماه اول

مأخذ:

International Monetary Fund, World Economic and Financial Surveys, Primary Commodities, Washington: IMF. Pub, July 1989) p47.

جدول (۱۲): تولید و مصرف، واردات سرانه قند و شکر ایران طی سالهای ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۸

سال	تولید (تن)	مصرف (تن)	واردات (تن)	نسبت واردات به مصرف (درصد)	مصرف سرانه کیلوگرم ۲۶ = ۵۸	ارزش واردات به میلیارد ریال
۱۳۵۹	۵۹۵۲۶۰	۱۲۲۰۲۰۰	۵۸۴۳۳۴	۴۷/۸	۳۱	۱۰
۱۳۶۰	۵۳۷۶۰۷	۱۱۳۸۵۷۴	۶۶۹۱۸۸	۵۹/۳	۲۷/۶	۳
۱۳۶۱	۷۰۷۷۰۰	۱۱۱۵۲۲۷	۴۱۳۰۴۳	۳۷	۲۶/۳	۲۳
۱۳۶۲	۶۶۲۷۰۵	۱۲۰۶۸۶۵	۶۵۴۹۳۴	۳۴/۳	۲۷/۳	۸
۱۳۶۳	۶۳۲۸۰۳	۱۱۹۰۸۵۹	۵۴۰۰۸۴	۴۵/۳	۲۶	۶
۱۳۶۴	۷۰۰۷۵۸	۱۲۲۸۲۵۳	۵۷۲۱۶۳	۴۶/۵	۲۵/۸	۱۰
۱۳۶۵	۷۴۰۵۱۶	۱۱۳۲۳۵۸	۳۵۷۵۰۸	۳۱/۵	۲۲/۹	۸
۱۳۶۶	۶۵۱۱۴۲	*۱۱۷۴۸۶۵	۳۶۵۵۹۵	۳۱/۱	(۲۲/۹)	۷
۱۳۶۷	۵۸۲۹۴۵	*۱۲۱۷۳۹۵	۲۳۱۰۹۲	۱۹	(۲۲/۹)	۵
۱۳۶۸	۵۵۳۸۶۹	*۱۲۵۹۷۶۰	۴۷۷۸۸۱	۳۷/۹	(۲۲/۹)	۱۶

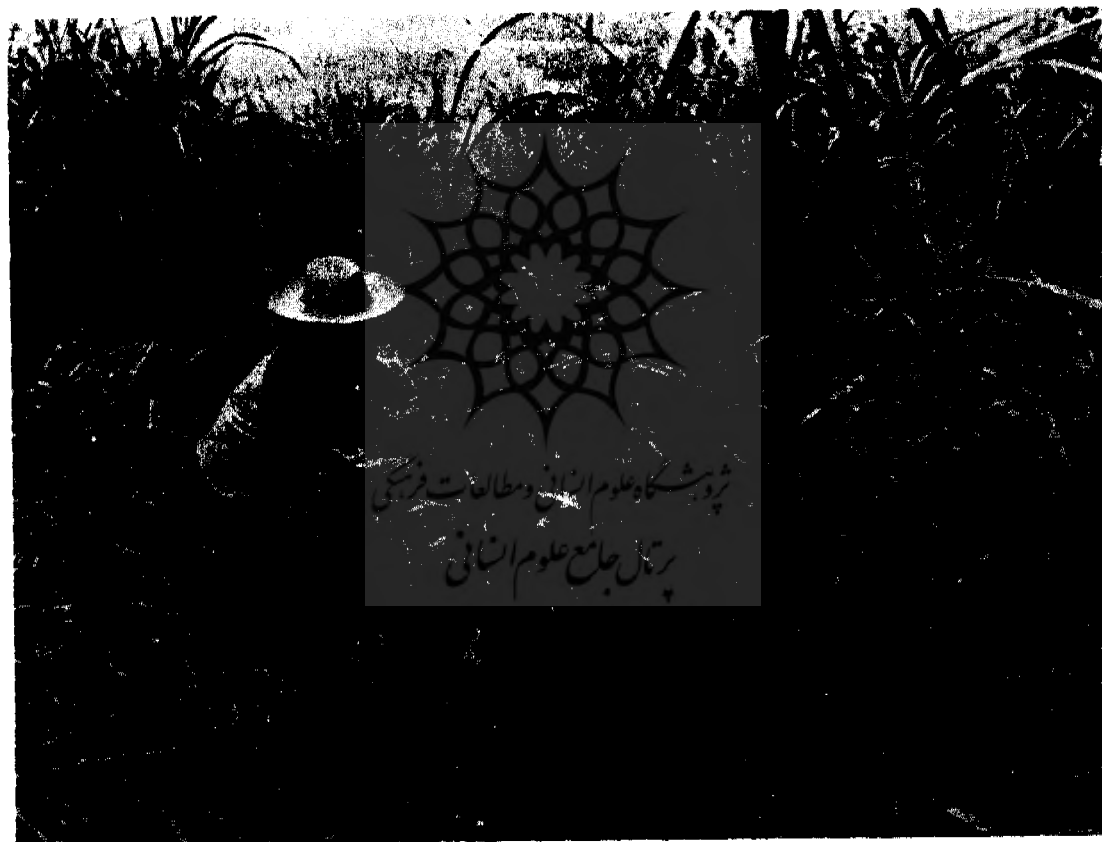
مأخذ:

- ۱- مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، بازار جهانی شکر (تهران: م. م. پ. ب، مرداد ۱۳۶۵) و بررسی انواع سوبسید و جنبه های مختلف اقتصادی آنها (تهران: م. م. پ. ب، بهمن ۱۳۶۹).
 - ۲- گمرک ایران، سالنامه آماری سالهای مختلف
 - ۳- آمارهای اخذ شده از سندیکای کارخانجات قند و شکر ایران
- ه در برآورد مصرف سالهای ۱۳۶۶ تا ۱۳۶۸ فرض بر این بوده است که مصرف سرانه ثابت و برابر ۲۲/۹ کیلوگرم بوده است.

درصد از ۱/۲۲۰ میلیون تن به ۱/۲۵۹ میلیون تن افزایش یافته است، ضمن اینکه مصرف سرانه قند و شکر طی این مدت بواسطه محدودیتهای ناشی از سهمیه بندی و رشد انفجار آمیز جمعیت از ۳۱ کیلوگرم به حدود ۲۳ کیلوگرم کاهش یافته و در عین حال طی همین مدت نسبت واردات به مصرف از ۴۷/۸ درصد به ۳۷/۹ درصد

بر اساس آمار ثبت شده از منابع داخلی (برابر جدول ۱۲)، تولید قند و شکر در ایران طی سالهای ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۸ سالانه بطور متوسط از رشدی منفی برابر ۰/۸ درصد برخوردار بوده بنحوی که از ۵۹ هزارتن در سال ۱۳۵۹ به ۵۵۳ هزارتن در سال ۱۳۶۸ کاهش یافته است. در عین حال مصرف قند و شکر طی این مدت با متوسط رشد ۰/۳

رابطه مستقیمی بین تولید سرانه و مصرف سرانه شکر در
کشورها وجود دارد بگونه ای که عرضه فراوان داخلی امکان پائین
بودن قیمت‌ها و در نتیجه افزایش مصرف را میسر می‌سازد و بالعکس.

رسیده است. لازم به ذکر است که علی‌رغم کاهش تولید و افزایش مصرف طی همین مدت واردات قند و شکر از ۵۸۴ هزار تن به ۷۷ هزار تن کاهش یافته که حاصل آن در کاهش شدید مصرف سرانه تجلی یافته است.

محاسباتی که توسط بانک جهانی^۱ در مورد اقتصاد جهانی شکر بعمل آمده حاکی از آن است که تفاوت بسیار آشکاری بین رفتار مصرفی گروه کشورهای مختلف وجود دارد. براساس این محاسبه در کشورهای در حال توسعه و همچنین کشورهای سوسیالیستی کسش درآمدی تقاضا بسرعت رو به کاهش خواهد بود، بحدی که محاسبات اقتصادسنجی بعمل آمده نشان میدهد که هم اکنون کسش درآمدی تقاضای خیلی از این کشورها به صفر نزدیک شده است^۲ این امر بدین معناست که مصرف سرانه ۴۰ تا ۵۰ کیلوگرم در سال حد اشباع مصرف سرانه در این کشورها می‌باشد.

علی‌رغم پائین بودن درآمد سرانه، مصرف سرانه شکر در کشورهای صرفاً صادرکننده در حال توسعه (خصوصاً کشورهای آمریکای لاتین) فقط اندکی از مصرف سرانه شکر کشورهای توسعه یافته کمتر است. بهر حال کسش درآمدی تقاضا در این کشورها فقط اندکی کاهش پیدا کرده است و این مسئله دلالت بر آن دارد که تا یک حد

درآمدی، حد اشباع مصرف سرانه شکر در این کشورها بالا خواهد بود که احتمالاً ارزان‌تر بودن شکر بعنوان یکی از منابع انرژی نسبت به سایر مواد غذایی دلیل عمده این مسئله می‌باشد. از طرفی مصرف سرانه شکر در کشورهای صرفاً واردکننده در حال توسعه در سطح پائینی قرار دارد و هیچگونه کاهشی در کسش درآمدی تقاضای این کشورها مشاهده نمی‌شود. مصرف شکر این کشورها به سرعت با افزایش درآمد رشد می‌یابد و رشد مصرف در این کشورها قوی خواهد بود و بهمین دلیل کوششهای زیادی در جهت افزایش تولید داخلی بعمل می‌آورند. در یک سطح درآمدی یک رابطه قوی و مستقیم بین مصرف سرانه و تولید سرانه وجود دارد که عمدتاً بواسطه آن است که عرضه فراوان داخلی امکان پائین بودن قیمتها و در نتیجه افزایش مصرف را میسر می‌سازد. از طرفی پائین بودن تولید داخلی و عرضه کم محصول، از افزایش مصرف، بواسطه بالا بودن قیمتها می‌گاهد.

مصرف در کشورهایایی که صادرکننده خالص شکر هستند معمولاً واکنشی نسبت به تغییرات قیمت‌های بین‌المللی شکر نشان نمی‌دهد. در خیلی از این کشورها تولید کنندگان در ابتدا بایستی شکر خود را به بازار داخلی و به قیمت‌های تعیین شده عرضه نمایند و سپس بازار صادرات را تأمین نمایند.

(1). World Bank, *The World Sugar Economy*, (Washington: World Bank pub) PPXI, XVII.

(۲) بعنوان مثال کشورهای نظیر، کوبا، برزیل، شوری و....

مصرف در کشورهایی که صادر کننده خالص شکر هستند معمولاً واکنشی نسبت به تغییرات قیمت‌های بین‌المللی شکر نشان نمی‌دهد.

می‌شود و قیمت‌ها شروع به افزایش شدید می‌کنند دو نوع واکنش اتفاق می‌افتد: اول، آنکه کوشش‌هایی در جهت افزایش تولید بوسیله دادن کودهای شیمیایی بیشتر و بهتر و اعمال مدیریت مناسب‌تر و همچنین در صورتیکه ظرفیت کارخانجات شکر و ظرفیت حمل و نقل و امکانات زیربنایی آنها اجازه بدهد، سطح زیر کشت را نیز افزایش خواهند داد. در این حالت تولید می‌تواند تا حد محدودی به قیمت‌های جاری تعیین شده واکنش نشان دهد. دوم، آنکه در درازمدت پاسخ به افزایش قیمت‌ها، افزایش سرمایه‌گذاری و توسعه ظرفیت تولید خواهد بود، زیرا برخی از این سرمایه‌گذاری‌ها نیاز به دو تا پنج سال زمان جهت نتیجه‌گیری و افزایش تولید خواهند داشت. معادله تولید بدست آمده حاکی از آن است که نرخ رشد تولید بستگی به قیمت‌های حال و گذشته دارد و معمولاً نرخ رشد بسیار زیاد در یک سال، نرخ رشد پائینی را در سال بعد دنبال خواهد داشت و بالعکس. سطح تولید نیز با اهمیت^۲

چنین فرآیندی بازار داخلی را از نوسانات قیمت‌های جهانی منتزاع می‌نماید در حالیکه این مسئله در کشورهای صرفاً وارد کننده وجود ندارد؛ زیرا حداقل می‌بایستی بخشی از نیاز آنها از بازارهای جهانی تأمین شود به همین دلیل در کشورهای صرفاً وارد کننده مصرف نسبت به قیمت بازارهای جهانی حساسیت نشان می‌دهد.

مصرف در کشورهای در حال توسعه معمولاً حتی به تغییرات اندک قیمت‌ها واکنش نشان می‌دهد؛ در حالیکه در کشورهای توسعه یافته با درآمد بالا، تغییرات اندک قیمت‌ها تأثیر چندانی بر مصرف نخواهد داشت زیرا مصرف کنندگان در این کشورها استطاعت نادیده انگاشتن تغییر قیمت یک کالای اساسی را دارند فقط در مواقعی که قیمت‌ها خیلی بالا می‌روند خریده‌ها در اینگونه کشورها شروع به کاهش می‌کنند و در این مواقع کشش قیمتی تقاضا نیز بیشتر است^۱.

مطالعات حاکی از آن است که وقتی تولید جهانی شکر کمتر از مصرف جهانی آن

(1). The World Bank, *The World Sugar Economy*, (Washington: DC. The World Bank pub. 1984).

(۲) بعنوان مثال اگر قرار باشد افزایش تولید بازار مشترک اروپا به نرخ سالهای گذشته ادامه یابد، مازاد شکر تولید شده، بودجه بسیار هنگفتی را به بازار مشترک اروپا تحمیل خواهد کرد

پیش بینی می شود تجارت جهانی شکر در سال ۲۰۰۰ به ۳۱/۵ میلیون تن برسد و قیمت های بازار آزاد شکر در سال ۲۰۰۰ (به نرخ دلار سال ۱۹۸۵) به ۲۵۴ دلار برای هر تن بالغ گردد.

است (و معمولاً با توجه به هزینه ها و قیمت های تعادلی) نرخ رشد (با افزایش بیش از حد تولید) از سطح مشخصی تمایل به کاهش خواهد داشت. در معادله قیمت، فاکتورهائی نظیر: قیمت سال گذشته، فزونی عرضه نسبت به تقاضا و همچنین سطح ذخائر قابل معامله، دخالت دارند و قیمت های بازار آزاد برای مصرف کنندگان و تولید کنندگان مرجع مقایسه است. اما قیمت های داخلی اغلب با قیمت های جهانی تفاوتی اساسی دارند، گذشته از آن برخی از معاملات بین المللی تحت قراردادهای ترجیحی منعقد می شوند ولی قیمت های جهانی هنوز مرجع و بیانگر هزینه نهائی و درآمد نهائی برای بیشتر تولید کنندگان و مصرف کنندگان جهانی شکر می باشند.

دورنمای بازار جهانی شکر تا سال ۲۰۰۰

برابر جدول (۱۳) که از گزارشات بانک جهانی استخراج شده است پیش بینی می شود که تولید جهانی شکر سالانه با متوسط رشدی برابر ۲ درصد، در سال ۱۹۹۵ به ۱۲۱/۳ میلیون تن و در سال ۲۰۰۰ به ۱۳۳/۲

میلیون تن بالغ گردد و در عین حال مصرف جهانی شکر با متوسط رشد سالانه ۱/۷ درصد در سال ۱۹۹۵ به ۱۲۰ میلیون تن و در سال ۲۰۰۰ به ۱۳۰/۶ میلیون تن برسد. سهم عمده افزایش تولید و مصرف جهانی تا سال ۲۰۰۰ متعلق به کشورهای در حال توسعه می باشد بنحوی که پیش بینی می شود سهم این کشورها از ۶۰/۸ درصد تولید جهانی در سال ۱۹۸۹ به ۶۶/۸ درصد در سال ۲۰۰۰ افزایش یابد، در حالیکه سهم کشورهای پیشرفته سرمایه داری طی این مدت از ۲۴/۹ درصد به ۲۱/۲ درصد و سهم کشورهای سوسیالیستی از ۱۴/۲ درصد به ۱۲ درصد کاهش می یابد. از طرفی سهم کشورهای صنعتی در مصرف جهانی شکر طی سالهای ۱۹۸۹ تا ۲۰۰۰ از ۲۳/۴ درصد به ۲۰/۸ درصد و سهم کشورهای سوسیالیستی از ۱۸/۲ درصد به ۱۶/۷ درصد کاهش می یابد در حالیکه پیش بینی می شود سهم مصرف کشورهای در حال توسعه طی این مدت از ۵۸/۵ درصد مصرف جهانی به ۶۲/۵ درصد افزایش یابد. رشد اندک مصرف در کشورهای صنعتی و کاهش سهم آنها ناشی از جایگزینی شکر در ایالات متحده با

شربت ذرت و همچنین گرایش این کشورها به مصرف شیرین کننده‌های مصنوعی و طبیعی دارای کالری کمتر می‌باشد؛ در حالیکه طی این مدت رشد کمتر تولید و مصرف شکر در کشورهای سوسیالیستی ناشی از رشد تولید و مصرف شربت ذرت یا ایزوگلوکز (H.F.C.S) در کشورهای نظیر بلغارستان، مجارستان، یوگسلاوی و اتحاد جماهیر شوروی می‌باشد. عمده افزایش مصرف شکر کشورهای در حال توسعه در قاره آسیا توسط چین و هندوستان و در آمریکای لاتین توسط برزیل و مکزیک و در قاره آفریقا توسط کشورهای شمال آفریقا خواهد بود. پیش‌بینی می‌شود، صادرات و واردات جهانی شکر طی دوره ۱۹۸۹ تا ۲۰۰۰ سالانه با متوسط نرخ رشد ۲ درصد از ۲۷/۵ میلیون تن به ۳۱/۵ میلیون تن برسد. طی این مدت صادرات کشورهای پیشرفته سرمایه‌داری از ۷/۵ به ۸/۵ میلیون تن و صادرات کشورهای در حال توسعه از ۱۹/۲ به ۲۲/۱ میلیون تن افزایش می‌یابد. تا سال ۲۰۰۰ کوبا و برزیل همچنان بعنوان دو صادرکننده بزرگ شکر از آمریکای لاتین مطرح خواهند بود و کشورهای موریس، آفریقای جنوبی، سوازیلند و زیمبابوه که جمعاً ۸۸ درصد از صادرات شکر آفریقا را به‌همه دارند همچنان بعنوان صادرکنندگان عمده این قاره قابل ذکر هستند. از قاره آسیا نیز تایلند بعنوان یک صادرکننده عمده شکر باقی خواهد ماند.

از طرفی در بخش واردات سه کشور اتحاد جماهیر شوروی، چین و ژاپن بعنوان سه واردکننده بزرگ و اول شکر در سال ۲۰۰۰ خواهند بود. اما بطور کلی طی این مدت سهم واردات کشورهای صنعتی از ۲۱ به ۱۸ درصد واردات جهانی کاهش می‌یابد در حالیکه سهم واردات کشورهای سوسیالیستی از ۱۹/۵ به ۲۱/۵ درصد و سهم واردات کشورهای در حال توسعه از ۵۹/۵ به ۶۰/۵ درصد تا سال ۲۰۰۰ افزایش خواهند یافت.

همچنین دوزنمای قیمت‌های جهانی شکر (به نرخ دلار در سال ۱۹۸۵) در بازار آزاد ۲۵۴ دلار برای هر تن در سال ۲۰۰۰ خواهد بود، در حالیکه پیش‌بینی می‌شود قیمت‌های داخلی شکر در ایالات متحده آمریکا و بازار مشترک اروپا به نرخ‌های واقعی کاهش یابند بنحوی که قیمت‌های شکر در ایالات متحده آمریکا در سال ۲۰۰۰ به ۲۷۵/۶ دلار برای هر تن (۱۲/۵ سنت برای هر پوند) و قیمت‌های حمایتی بازار مشترک در سال ۲۰۰۰ به ۲۸۶/۶ دلار برای هر تن (۱۳ سنت برای هر پوند) برسد. لازم به ذکر است برابر این پیش‌بینی در سال ۲۰۰۰ قیمت‌های داخلی شکر در بازار مشترک اروپا و آمریکا به قیمت‌های بازار آزاد نزدیک خواهند شد و در نتیجه هزینه سوبسید پرداختی آنها به تولیدکنندگان داخلی بشدت کاهش خواهد یافت.

جدول (۱۳): دورنمای تولید، مصرف، صادرات، واردات و قیمت‌های جهانی شکر تا سال ۲۰۰۰

کشورهای صنعتی پیشرفته سرمایه‌داری		جهان									
		(۱) نرخ رشد	۱۹۸۹	۱۹۹۰	۱۹۹۵	۲۰۰۰	(۱) نرخ رشد	۱۹۸۹	۱۹۹۰	۱۹۹۵	۲۰۰۰
تولید	(۲)	۲	۱۰۷/۲	۱۰۸/۶	۱۲۱/۳	۱۳۳/۲	۵/۵	۲۶/۷۷	۲۶/۶۲	۲۷/۳۲	۲۸/۲۷
	(۳)	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	-	۲۲/۹	۲۴/۵۲	۲۲/۵۲	۲۱/۲۲
مصرف	(۲)	۱/۷	۱۰۸/۷	۱۱۰/۵	۱۲۰	۱۳۰/۶	۰/۶	۲۵/۴۰	۲۵/۵۲	۲۶/۶۰	۲۷/۱۴
	(۳)	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	-	۲۳/۳۶	۲۳/۰۹	۲۲/۱۶	۲۰/۷۸
صادرات	(۲)	۱/۲	۲۷/۵	۲۷/۷	۲۹/۵	۳۱/۵	۱	۷/۵۷	۷/۵۱	۷/۹۵	۸/۴۷
	(۳)	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	-	۲۷/۵۲	۲۷/۱۱	۲۶/۹۴	۲۶/۸۸
واردات	(۲)	۱/۲	۲۷/۵	۲۷/۷	۲۹/۵	۳۱/۵	۰/۱۵	۵/۷۹	۵/۷۰	۵/۸۰	۵/۶۹
	(۳)	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	-	۲۱/۰۵	۲۰/۵۷	۱۹/۶۶	۱۸/۰۶
دلار برای هر تن (بر اساس دلار ۱۹۸۵)										قیمت سال	
۱۹۸۷	۱۹۸۸	۱۹۸۹	۱۹۹۰	۱۹۹۵	۲۰۰۰						
۱۱۴/۶	۲۴۰	۲۶۸	۳۰۰	۲۲۱/۸	۲۵۳/۵	بازار جهانی					
۳۶۷/۸	۳۴۶/۱	۳۴۱/۷	۳۳۰/۷	۳۰۸/۶	۲۷۵/۶	بازار آمریکا					
۳۵۲/۸	۳۴۶/۱	۳۳۰/۷	۳۱۷/۵	۳۱۳/۱	۲۸۶/۶	بازار جامع مشترک اروپا					

اعضای سازمان بین‌المللی شکر

جامائیکا، مالاوی، موریس، نیکاراگوئه، پاکستان، پاناما، گینه جدید، فیلیپین، آفریقای جنوبی، سوازیلند، تایلند، اوروگوئه و زیمبابوه.

در حال حاضر اعضای سازمان بین‌المللی شکر به شرح زیر می‌باشند:

ب: اعضای واردکننده عبارتند از: کانادا، فنلاند، جمهوری آلمان، ژاپن، کره جنوبی، نروژ، سوئد، اتحاد جماهیر شوروی و ایالات متحده آمریکا.

الف: اعضای صادرکننده عبارتند از: آرژانتین، استرالیا، باربادوس، بلیز، برزیل، کنگو، کاستاریکا، کوبا، جمهوری دومینیکن، آکوادور، السالوادور، بازار مشترک اروپا، فیجی، گواتمالا، گویان، هندوراس، مجارستان، هندوستان،

کشورهای توسعه					کشورهای سوسیالیستی					
۲۰۰۰	۱۹۹۵	۱۹۹۰	۱۹۸۹	(۱) نرخ رشد	۲۰۰۰	۱۹۹۵	۱۹۹۰	۱۹۸۹	(۱) نرخ رشد	
۸۸/۹۷	۷۸/۴۶	۶۶/۹۱	۶۵/۲۶	۲/۸	۱۶	۱۵/۵۶	۱۵/۱۲	۱۵/۱۷	۰/۵	(۲) تولید
۶۶/۷۹	۶۴/۶۸	۶۱/۶۱	۶۰/۸۷	-	۱۲/۰۱	۱۲/۸۲	۱۳/۹۲	۱۴/۱۵	-	(۳)
۸۱/۶۷	۷۲/۵۲	۶۵/۰۶	۶۳/۵۷	۲/۳	۲۱/۸۵	۲۰/۹۰	۱۹/۹۵	۱۹/۷۷	۰/۹	(۲) مصرف
۶۲/۵۳	۶۰/۴۳	۵۸/۸۷	۵۸/۴۸	-	۱۶/۷۳	۱۷/۴۱	۱۸/۰۵	۱۸/۱۸	-	(۳)
۲۲/۱۴	۲۰/۷۶	۱۹/۴۲	۱۹/۱۸	۱/۳	۰/۹۴۱	۰/۸۲۵	۰/۷۸۱	۰/۷۶۶	۱/۸	(۲) صادرات
۷۰/۲۸	۷۰/۳۷	۷۰/۱۰	۶۹/۷۴	-	۲/۹۸	۲/۷۹	۲/۸۱	۲/۷۸	-	(۳)
۱۹/۰۶	۱۷/۵۷	۱۶/۴۰	۱۶/۳۷	۱/۳	۶/۷۹	۶/۱۶	۵/۶۱	۵/۳۶	۲/۱	(۲) واردات
۶۰/۵۰	۵۹/۵۵	۵۹/۲۰	۵۹/۵۲	-	۲۱/۵۵	۲۰/۸۸	۲۰/۲۵	۱۹/۴۹	-	(۳)
سنت برای هر یونگ										قیمت سال
۲۰۰۰	۱۹۹۵	۱۹۹۰	۱۹۸۹	۱۹۸۸	۱۹۸۷					
۱۱/۵	۱۰/۱	۱۳/۶	۱۲/۲	۱۰/۹	۵/۲	بازار جهانی				
۱۲/۵	۱۴	۱۵	۱۵/۵	۱۵/۷	۱۶/۷	بازار آمریکا				
۱۳	۱۴/۲	۱۴/۴	۱۵	۱۵/۷	۱۶	بازار جامعه مشترک اروپا				

مأخذ:

The World Bank, *Price Prospects For Major Primary Commodities. 1988 - 2000, (vo 1: II)*
Washington. D.C: World Bank. pub, 1989). p.p. 42-75.

۱- نرخ رشد دوره ۱۹۸۹ تا ۲۰۰۰ (متوسط سالانه به درصد)

۲- میلیون تن

۳- سهم به درصد

پیش بینی می شود تولید جهانی شکر تا سال ۲۰۰۰ به ۱۳۳/۲ میلیون تن و مصرف جهانی شکر در این سال به ۱۳۰/۶ میلیون تن بالغ گردد.

الف: منابع لاتین

- (1). International Monetary Fund, *World Economic And Financial Surveys, Primary Commodities, Market Developments And Outlook, Washington, D. C, IMF Pub, July 1989.*
- (2). International Sugar Organization, *Sugar Yearbook 1988* (London: ISO Pub., July 1989).
- (3). Food & Agriculture Organization Of The United Nations, *Food Outlook*, (Rome: FAO pub, March 1991).
- (4). United Nations, *Monthly Commodity Price Bulletin*, Geneva: U. N. pub, 1990.
- (5). Food and Agriculture Organization of the United Nations, *Quarterly bulletin, Rome; FAO pub: 1990*, vol.3
- (6). *World Outlook And Supplier Profiles*, December 1990.
- (7). The World Bank, *Price Prospects For major Primary Commodities 1988 - 2000*, Washington, DC: World Bank Pub, 1989.
- (8). Food and Agriculture Organization Of The United Nations, *Commodity Review And Outlook 1989/90*, Rome, FAO, pub., 1990.
- (9). The Economist Intelligence Unit, *World Commodity Forecasts*, Feb. 1991.

ب: منابع فارسی

- ۱- خیرگزاری جمهوری اسلامی ایران، *بولتن اقتصادی*، شماره های مختلف
- ۲- گمرک ایران، *سالنامه آماری بازرگانی خارجی*، سالهای مختلف
- ۳- مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، *بررسی انواع سوبسیدها و جنبه های مختلف اقتصادی آنها*، تهران م. م. پ. ب، ۱۳۶۹
- ۴- مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، *شکر «از سری انتشارات بازار جهانی کالاها» شماره ۵* تهران م. م. پ. ب، ۱۳۶۵.
- ۵- وزارت بازرگانی، *روزنامه دفاتر بازرگانی خارج از کشور*، شماره های مختلف.